

บทที่ 3

บริบทของชุมชนป่าเมี่ยง

บ้านแม่กำปอง ต.ห้วยแก้ว กิ่ง อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่

3.1 ประวัติการตั้งถิ่นฐานของชุมชนบ้านแม่กำปอง

“บ้านแม่กำปอง” ตั้งอยู่ในเขตตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ มีพื้นที่ 4.125 ตารางกิโลเมตร หรือ 2,634.375 ไร่ บรรพบุรุษมีเชื้อสายไทยล้านนาภาคเหนือ เดินทางมาจากอำเภอดอยสะเก็ดเพื่อตั้งถิ่นฐาน และประกอบอาชีพหลักคือการทำสวนเมี่ยง (ชา) ผลิตและแปรรูปใบเมี่ยงจำหน่ายให้แก่พ่อค้าวัวต่าง ซึ่งรับซื้อและส่งขายให้แก่ตลาดในพื้นที่ใกล้เคียง ได้แก่ในเขตจังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดแพร่ และจังหวัดลำปาง ชุมชนบ้านแม่กำปองจึงถูกจัดตั้งอย่างเป็นทางการในปี พ.ศ. 2457

“ต้นเมี่ยง” ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจหลักของชุมชน เป็นไม้ยืนต้นที่เจริญเติบโตภายใต้ร่มเงาของต้นไม้ใหญ่ และเจริญงอกงามได้ดีบนหุบเขาสูง สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของพื้นที่จึงมีความอุดมสมบูรณ์ มีต้นไม้ใหญ่ขึ้นอยู่โดยรอบ ภายในหมู่บ้านมีลำธารไหลผ่านขนานไปกับถนน และมีต้นไม้ดอกสีเหลืองแดงขึ้นบริเวณใกล้ๆ ลำห้วยตลอดแนวหมู่บ้าน ชาวบ้านเรียกต้นไม้ชนิดนี้ว่า “ต้นดอกกำปอง” หรือ “ดอกเอื้องดิน” ซึ่งชื่อของดอกไม้ดังกล่าวถูกนำตั้งเป็นชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านแม่กำปอง” นั่นเอง

ประชากรแม่กำปองมีการเพาะปลูกเพื่อยังชีพ พืชที่ปลูกได้แก่ข้าวไร่ ผักพื้นบ้าน และมีการเลี้ยงสัตว์เพื่อเป็นอาหาร พร้อมกันนั้นชาวบ้านมีอาชีพหลักคือการปลูกและผลิตเมี่ยงขายให้กับพ่อค้าวัวต่างที่เข้ามารับซื้อถึงพื้นที่ โดยช่วงแรกจะเป็นการแลกเปลี่ยนกับข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ที่พ่อค้าขนเข้ามาในหมู่บ้าน ต่อมาจึงมีการแลกเปลี่ยนเป็นเงิน รายได้จากการปลูกเมี่ยงในช่วงแรกถูกนำมาเก็บออมไว้ใช้เป็นเงินสำรองยามคับขัน เพราะทุกครัวเรือนสามารถผลิตอาหารไว้กินเองโดยไม่จำเป็นต้องซื้อหา จนกระทั่งเมื่อรัฐได้เข้ามามณรงค์ให้นุรักษ์ป่าต้นน้ำ และห้ามปลูกข้าวไร่ เพราะถือว่าเป็นการทำไร่เลื่อนลอย และทำลายทรัพยากรป่าไม้ ชาวบ้านป่าเมี่ยงจึงต้องใช้เงินที่ได้จากการค้าเมี่ยงสำหรับซื้อข้าว อาหาร และเครื่องมือเครื่องใช้ที่ถูกพัฒนาขึ้นตามยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป

การสร้างโรงเรียนในหมู่บ้านทำให้เยาวชนมีโอกาสทางการศึกษามากขึ้น และมีแนวโน้มจะเข้าสู่ระบบแรงงานในเมืองมากกว่าการสืบทอดวิถีการผลิตเมี่ยง เมื่อหมู่บ้านแม่กำปองมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สิ่งปลูกสร้างและสิ่งอำนวยความสะดวกก็ยิ่งเพิ่มจำนวนขึ้น พร้อมๆ กับการส่งเสริมอาชีพอื่นๆ ที่สามารถสร้างรายได้นอกเหนือจากการปลูกเมี่ยง และบางอาชีพให้

ผลตอบแทนมากกว่าการค้าเมียง ทำให้การผลิตเมียงในแต่ละครัวเรือนลดลง และมีแนวโน้มที่อาชีพนี้จะสูญหายไปหากไม่มีการส่งเสริมให้อนุรักษ์และฟื้นฟูวิถีการเก็บและผลิตเมียงในชุมชน

3.2 ลักษณะทางกายภาพและสิ่งแวดล้อมของชุมชน

3.2.1 ที่ตั้งและอาณาเขตติดต่อ : หมู่บ้านแม่กำปอง หมู่ที่ 3 ตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของที่ว่าการกิ่งอำเภอแม่ออน ระยะทางจากหมู่บ้านถึงกิ่งอำเภอแม่ออน ประมาณ 18 กิโลเมตร และห่างจากตัวเมืองจังหวัดเชียงใหม่ ประมาณ 50 กิโลเมตร ทิศเหนือของบ้านแม่กำปองมีอาณาเขตติดต่อกับบ้านแม่ลาย หมู่ที่ 2 ตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่ออน ทิศใต้ติดต่อกับบ้านแม่รวม หมู่ที่ 1 ตำบลออนเหนือ กิ่งอำเภอแม่ออน ทิศตะวันออกติดต่อกับอำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง และทิศตะวันตกติดต่อกับบ้านธารทอง หมู่ที่ 8 ตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่ออน บ้านธารทองนี้ตั้งอยู่ในเส้นทางผ่านไปสู่มูลบ้านแม่กำปอง ซึ่งมีสถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจได้แก่ สวนหินงาม ซึ่งมีก้อนหินขนาดใหญ่จำนวนมากตั้งอยู่ระเะระกะบนลาน มีลักษณะคล้ายสวนหิน ถือเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติที่สวยงามแปลกตา และหินโยกหินคลอน ซึ่งเป็นก้อนหินขนาดใหญ่ตั้งอยู่ข้างทาง ซึ่งเมื่อเข้าไปปลักด้วยแรกที่พอเหมาะจะโยกคลอนได้ ในทางกลับกันถ้าออกแรงผลักอย่างเต็มที่ ก้อนหินจะไม่ขยับเลย ถือเป็นสิ่งที่อัศจรรย์ในเส้นทางท่องเที่ยวบ้านธารทอง – แม่กำปอง นักท่องเที่ยวจึงนิยมแวะชมและทดลองผลักก้อนหินเพื่อให้เกิดสิริมงคลแก่ชีวิต ตามความเชื่อของชาวบ้านในพื้นที่

3.2.2 การเข้าถึง : การเดินทางเข้าสู่บ้านแม่กำปอง สามารถเดินทางโดยรถยนต์จากอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ถึงหมู่บ้านแม่กำปองได้ตลอดปี เส้นทางไปสู่มูลบ้านแม่กำปองยังไม่มีรถประจำทางแต่มีรถรับจ้างให้บริการ โดยนักท่องเที่ยวต้องเช่าเหมารถสองแถวสายเชียงใหม่-สันกำแพงหรือเชียงใหม่-ดอยสะเก็ด ไป-กลับ ในอัตราค่าโดยสารประมาณ 500 บาทต่อวัน นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เดินทางเข้าสู่หมู่บ้านด้วยรถยนต์ส่วนบุคคล ส่วนชาวบ้านแม่กำปองเดินทางด้วยรถบรรทุกขนาดเล็กและรถจักรยานยนต์ ในช่วงฤดูฝนสภาพถนนบางส่วนเป็นโคลนเลน ทำให้เดินทางไม่สะดวก นอกจากนี้เส้นทางขึ้นดอยม่อนล้านและสถานที่ท่องเที่ยวใกล้เคียงด้านทิศตะวันออกของหมู่บ้านในช่วงระยะทาง 4 กิโลเมตรมีความลาดชันมาก รถยนต์สี่ล้อธรรมดาไม่สามารถขึ้นไปถึงยอดดอยม่อนล้านได้จึงต้องเดินทางด้วยรถขับเคลื่อน 4 ล้อ รถจักรยานยนต์ หรือเดินด้วยเท้า

ปัจจุบันกรมทางหลวงกำลังดำเนินการสร้างถนนคอนกรีตเสริมเหล็กเชื่อมต่อระหว่างบ้านแม่กำปอง - ดอยม่อนล้าน ไปยังอำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง เพื่อให้รถยนต์ทั่วไปสามารถเดินทางข้ามดอยม่อนล้านไปสู่จังหวัดลำปางได้ ในช่วงทำการก่อสร้าง รถบรรทุกขนาดใหญ่ต้อง

ลำเลียงวัสดุก่อสร้างผ่านเส้นทางบ้านแม่กำปองซึ่งเป็นเพียงถนนคอนกรีตเสริมไม้ไผ่ที่รับน้ำหนักได้ไม่มากนัก ทำให้ถนนบางช่วงได้รับความเสียหายจากน้ำหนักของรถบรรทุก เส้นทางที่สามารถเข้าถึงตัวหมู่บ้านได้โดยสะดวก มี 3 เส้นทาง ได้แก่

- 1) จากอำเภอเมืองเชียงใหม่ – อำเภอสันกำแพง – บ้านแม่กำปอง 50 กม.
- 2) จากอำเภอเมืองเชียงใหม่ – อำเภอดอยสะเก็ด – บ้านแม่กำปอง 51 กม.
- 3) จากกิ่งอำเภอแม่ออน – น้ำพูนสันกำแพง – บ้านแม่กำปอง 18 กม.

3.2.3 ลักษณะทางกายภาพ : สภาพทางภูมิศาสตร์โดยรอบหมู่บ้านมีลักษณะเป็นภูเขาสูงชัน ระดับความสูงประมาณ 600 – 1500 เมตรเหนือระดับน้ำทะเล เนื่องจากบ้านแม่กำปองตั้งอยู่ระหว่างหุบเขา การตั้งที่อยู่อาศัยของชุมชนจึงอยู่บริเวณไหล่เขาด้านทิศตะวันออกตามสองข้างถนนหลักของหมู่บ้าน สภาพป่าในบริเวณหมู่บ้านและโดยรอบหมู่บ้านมีลักษณะเป็นป่าดิบชื้นและป่าดิบแล้งตามระดับความสูงของพื้นที่ มีพันธุ์ไม้หลากหลาย โดยเฉพาะไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ ซึ่งเอื้อต่อการปลูกพืชประเภทเมี่ยง ต้นชา และกาแฟ แทบทุกครัวเรือนมีพื้นที่สวนเมี่ยงอยู่หลังบ้าน ซึ่งอาศัยร่มเงาของป่าไม้ธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ทำให้ดินเมี่ยงเจริญเติบโตงอกงาม ชาวบ้านแม่กำปองจึงให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ป่าไม้เพราะเป็นปัจจัยสำคัญในการประกอบกิจกรรมการเกษตรนั่นเอง

ความสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติทำให้หมู่บ้านแม่กำปองมีสภาพแวดล้อมที่สวยงามและมีสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่น่าสนใจ เช่น น้ำตกแม่กำปอง และเส้นทางสำรวจธรรมชาติ บ้านแม่กำปองซึ่งมีพรรณไม้หลากหลาย นอกจากนี้นักท่องเที่ยวยังสามารถร่วมกิจกรรมดูนก และชมสัตว์ป่าตอนกลางคืนได้โดยติดต่อให้มัคคุเทศก์ท้องถิ่นเป็นผู้นำทาง อย่างไรก็ตาม สัตว์ป่าในพื้นที่ดังกล่าวหาพบได้ค่อนข้างยากเนื่องจากถูกรบกวนจากชาวบ้านและชาวเขาที่เข้ามาบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อทำการเกษตร จนกระทั่งปี พ.ศ. 2509 ชาวบ้านแม่กำปองจึงร่วมมือกับหน่วยงานป่าไม้ประกาศเขตห้ามบุกรุกพื้นที่ป่ารอบหมู่บ้าน และร่วมกันทำแนวกันไฟอย่างเป็นทางการซึ่งแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2543

3.2.4 ลักษณะภูมิอากาศ : เนื่องจากบ้านแม่กำปองตั้งอยู่สูงเหนือระดับน้ำทะเล ส่งผลให้อากาศเย็นตลอดทั้งปี จึงมีฤดูกาลเพียง 2 ฤดูคือ ฤดูฝน และ ฤดูหนาว อุณหภูมิอยู่ระหว่าง 4 – 25 องศาเซลเซียส ทำให้สามารถปลูกพืชเมืองหนาวได้เกือบทุกชนิด โดยเฉพาะต้นเมี่ยง กาแฟ ไม้ดอกเมืองหนาว และกล้วยไม้ ผู้ที่เดินทางมาเยือนบ้านแม่กำปองสามารถชมไม้ดอกเมืองหนาวที่ชาวบ้านปลูกเพื่อประดับเส้นทางในหมู่บ้าน เช่นดอกอุเทน และดอกคำฝอย ชาวบ้านแม่กำปองนิยมปลูกและขายพันธุ์ดอกเอื้องดินชนิดกลีบดอกสีขาวสลับม่วง เพื่อขายในราคาต้นละ 100-200 บาท ส่วนดอกกำปองหรือดอกเอื้องดินชนิดกลีบสีเหลืองแดงชาวบ้านไม่อนุญาตให้นำออกจากชุมชน

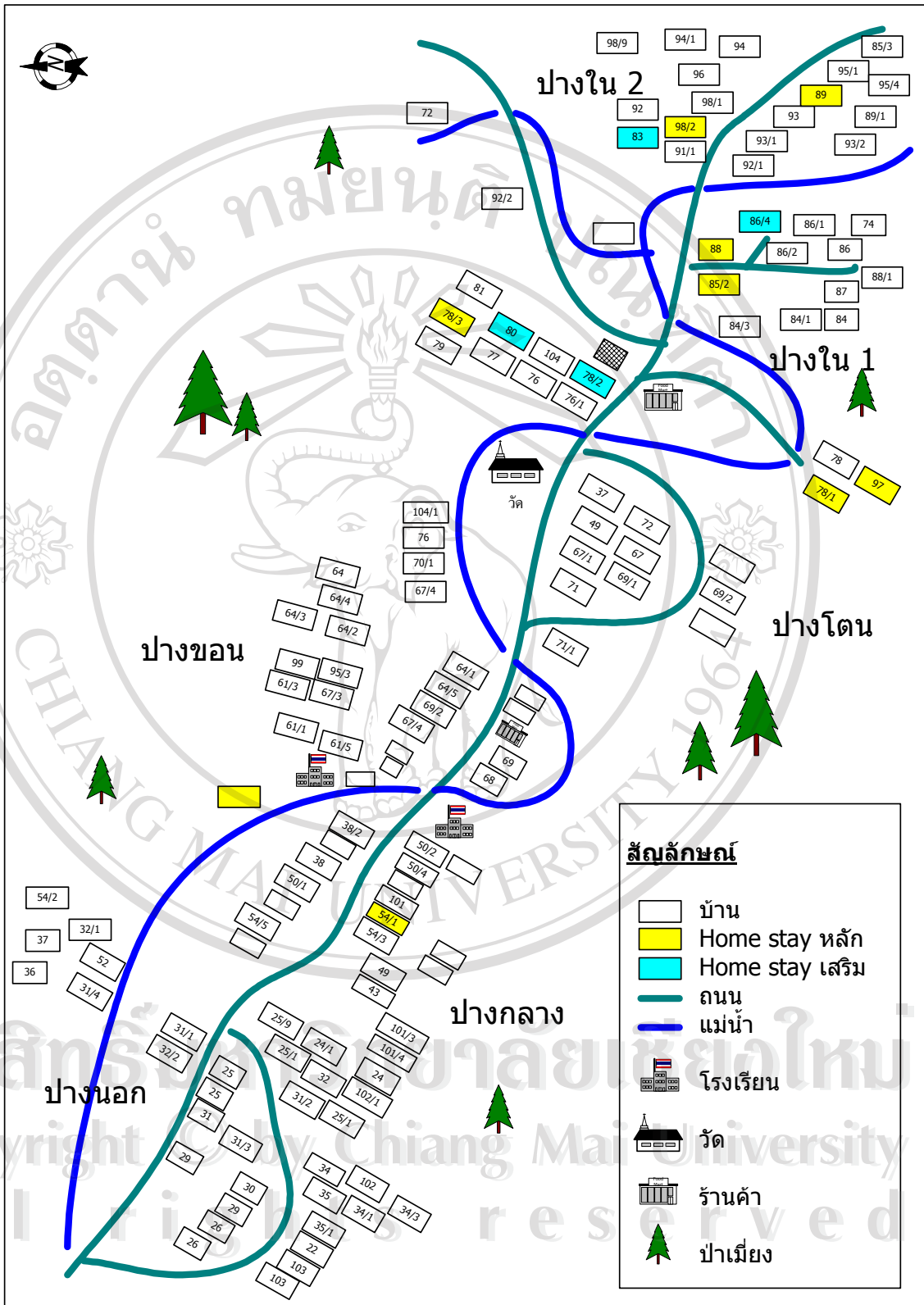
ในช่วงฤดูหนาวอุณหภูมิในเขตหมู่บ้านลดต่ำลงเหลือเพียง 10 องศาเซลเซียส จึงเป็นโอกาสที่นักท่องเที่ยวจะสามารถเข้ามาสัมผัสอากาศที่หนาวเย็น และบรรยากาศของฤดูหนาวในหมู่บ้านกลางหุบเขาของภาคเหนือได้ บางครั้งบนยอดดอยมีอุณหภูมิต่ำกว่า 1 องศาเซลเซียส นักท่องเที่ยวที่เดินทางขึ้นไปยังยอดดอยม่อนล้านในช่วงก่อนพระอาทิตย์ขึ้นจะได้ชมทะเลหมอก ณ จุดชมทัศนียภาพดอยม่อนล้าน และชมสวนชากรุงเทพฯ ซึ่งมี “ต้นชากรุงเทพฯ” หรือ “ต้นพญาเสือโคร่ง” ออกดอกสีชมพูบานสะพรั่งทั้งบนดอยม่อนล้านและในบริเวณหมู่บ้าน

3.3 ประชากรและการปกครอง

3.3.1 จำนวนประชากรและการปกครอง : บ้านแม่กำปองมีประชากรจำนวนทั้งสิ้น 416 คน เป็นชาย 217 คน เป็นหญิง 199 คน (สำรวจเมื่อปี พ.ศ. 2543) ผู้นำชุมชนคือ นายพรหมมินทร์ พวงมาลา มีตำแหน่งเป็นผู้ใหญ่บ้านแม่กำปอง มีการแบ่งเขตปกครองเป็นชุมชนขนาดเล็กจำนวน 6 กลุ่มบ้าน (ป๊อก) รวมเป็น 128 ครัวเรือน ดังแสดงในแผนผังที่ 3.1 โดยแต่ละกลุ่มบ้านจะมีผู้นำของกลุ่มบ้านนั้นๆ เพื่อความสะดวกในการบริหารจัดการ รายชื่อของกลุ่มบ้านและจำนวนประชากรในแต่ละกลุ่มบ้านมีดังนี้

(1) ป๊อกปางนอก	จำนวน	30	ครัวเรือน
(2) ป๊อกปางกลาง	จำนวน	19	ครัวเรือน
(3) ป๊อกปางขอน	จำนวน	18	ครัวเรือน
(4) ป๊อกปางโตน	จำนวน	15	ครัวเรือน
(5) ป๊อกปางใน 1	จำนวน	13	ครัวเรือน
(6) ป๊อกปางใน 2	จำนวน	33	ครัวเรือน

ป๊อกปางนอกซึ่งเป็นจุดทางเข้าหมู่บ้านมีระยะห่างจากป๊อกปางใน 2 ซึ่งตั้งอยู่ส่วนในสุดของหมู่บ้านค่อนข้างมาก นักท่องเที่ยวและชาวบ้านไม่สะดวกที่จะเดินทางด้วยเท้า ชุมชนจึงต้องจัดบ้านพักแบบโฮมสเตย์ได้เฉพาะในเขตป๊อกปางใน 1 และปางใน 2 ซึ่งตั้งอยู่ใกล้ชิดกันและใกล้กับสถานที่ท่องเที่ยว ทำให้ไม่มีบ้านพักโฮมสเตย์อยู่ในเขตปางนอกเลย เช่นเดียวกับป๊อกปางโตนซึ่งแม้จะเป็นที่ตั้งของวัดและโรงเรียนซึ่งเป็นศูนย์กลางของชุมชน แต่มีจำนวนครัวเรือนน้อยและไม่มีศักยภาพพอที่จะเปิดเป็นบ้านพักแบบโฮมสเตย์ อย่างไรก็ตาม ในเขตปางกลางและปางขอนมีบ้านพักโฮมสเตย์สำหรับเป็นที่พักเสริมในช่วงที่นักท่องเที่ยวมีจำนวนมากกว่าบ้านพักโฮมสเตย์หลักจะรับรองได้

แผนผังที่ 3.1 กลุ่มบ้าน (ป๊อก) ของหมู่บ้านแม่กำปอง ต.ห้วยแก้ว กิ่ง อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่

นอกจากนี้ ในเขตบ้านแม่กำปองยังมีชาวไทยและชาวต่างประเทศที่ไม่ใช่คนในพื้นที่เข้ามาปลูกสร้างบ้านเรือนเพื่อพักอาศัยหรือทำเป็นบ้านพักชั่วคราว โดยซื้อที่ดินจากชาวบ้านในราคาไร่ละ 20,000 – 50,000 บาท แต่ไม่มีการเปิดเป็นบ้านพักต้อนรับนักท่องเที่ยวเพื่อหารายได้ส่วนตัว นอกจากนี้บางกรณีที่ผู้นำชุมชนขอความร่วมมือให้เปิดเป็นบ้านพักโฮมสเตย์เสริมในช่วงที่มีบ้านพักโฮมสเตย์ไม่เพียงพอสำหรับให้บริการ โดยเจ้าของบ้านจะได้รับค่าตอบแทนในอัตราที่ชุมชนกำหนดไว้ บ้านพักตากอากาศส่วนใหญ่ในบ้านแม่กำปองเป็นบ้านไม้ที่ไม่มีการสร้างรั้วกั้น ชาวบ้านเจ้าของพื้นที่เดิมจึงสามารถเข้าไปเก็บใบเมี่ยงในบริเวณดังกล่าวได้ตามปกติ

3.3.2 การศึกษา : หมู่บ้านแม่กำปองมีโรงเรียนสังกัดประถมศึกษา จำนวน 1 แห่ง คือ โรงเรียนวัดแม่กำปอง เปิดสอนตั้งแต่ระดับก่อนวัยเรียน – ประถมศึกษาปีที่ 6 มีจำนวนนักเรียนทั้งหมด 58 คน และมีครูผู้สอน 6 คนแต่ไม่ใช่คนในพื้นที่ นักการศึกษา 1 คน และมีห้องสมุดประจำชุมชน 1 แห่ง ประชากรในหมู่บ้านมีการศึกษาดังนี้

จบประถมศึกษา	ร้อยละ 80	จำนวน 333 คน
จบมัธยมศึกษา	ร้อยละ 17	จำนวน 71 คน
จบอนุปริญญา	ร้อยละ 2	จำนวน 8 คน
จบปริญญาตรี	ร้อยละ 1	จำนวน 4 คน

ในโรงเรียนแม่กำปองมีการเรียนการสอนวิชาฟิสิกส์แก่นักเรียนที่สนใจเข้าร่วมกลุ่มฟิสิกส์ซึ่งเป็นกลุ่มอาชีพเสริมเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยในการแสดงกลุ่มฟิสิกส์จะมีรายได้ 1,000 บาทต่อครั้ง และนำมาแบ่งให้แก่ผู้แสดงทุกคนหลังจากหักรายได้ร้อยละ 5 เข้ากองทุนพัฒนาหมู่บ้านของสหกรณ์การไฟฟ้าโครงการหลวงแม่กำปอง จำกัด

3.3.3 ศาสนา : สมาชิกในชุมชนแม่กำปองส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ คิดเป็นร้อยละ 95 และนับถือศาสนาคริสต์คิดเป็นร้อยละ 5 โดยมีวัดในชุมชน 1 แห่งคือ วัดแม่กำปอง ซึ่งเป็นสถานที่แสดงสถาปัตยกรรมแบบล้านนา และเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมและจัดกิจกรรมตามประเพณีในช่วงเทศกาลต่างๆ เช่นเทศกาลสงกรานต์ ประเพณีลอยกระทง เป็นต้น นักท่องเที่ยวที่เข้ามาพักในหมู่บ้านจะได้ร่วมกิจกรรมการทำบุญตักบาตรในช่วงเช้า ซึ่งถือเป็นการสัมผัสและเรียนรู้วิถีวัฒนธรรมของพุทธศาสนิกชน นอกจากนี้ บ้านแม่กำปองยังมีโบสถ์ คริสเตียน 1 แห่ง ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถเข้าเยี่ยมชมและร่วมประกอบพิธีกรรมของศาสนาคริสต์ได้เช่นกัน

3.4 ลักษณะทางสังคมวัฒนธรรมและวิถีชีวิต

3.4.1 ลักษณะทางสังคม : เป็นสังคมแบบชนบท มีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ โดยเฉพาะในแต่ละกลุ่มบ้านจะมีกลุ่มเครือญาติซึ่งใช้นามสกุลเดียวกันหลายครัวเรือน ชาวบ้านแม่กำปองมีความเป็นอยู่แบบช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีความนับถือผู้นำ และให้ความร่วมมือกับทางราชการเป็นอย่างดี ทุกครัวเรือนมีบทบาทในการเข้าร่วมกิจกรรมของหมู่บ้านไม่ว่าจะเป็นงานบุญงานพัฒนาพื้นที่หมู่บ้านและบริเวณใกล้เคียง หรือการประชุมที่จัดขึ้นโดยคณะกรรมการหมู่บ้าน ชาวบ้านแม่กำปองทุกครัวเรือนจัดส่งตัวแทนเข้าร่วมประชุมที่จัดขึ้นภายในหมู่บ้าน และเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาหมู่บ้านทุกครั้ง โดยเฉพาะการปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณหมู่บ้านและบริเวณแหล่งท่องเที่ยวของหมู่บ้าน

ชาวบ้านแม่กำปองสืบเชื้อสายไทยล้านนาภาคเหนือ ไม่มีเชื้อชาติอื่นๆ ปะปนเลย จึงมีวิถีชีวิตแบบคนไทยภาคเหนือโดยทั่วไป ถือเป็นชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท กล่าวคือดำรงชีพด้วยการเกษตรกรรม คือการปลูก สลัด และแปรรูปเมี่ยง แต่ในขณะที่เดียวกันก็มีความสัมพันธ์กับคนในเมืองรวมทั้งเดินทางเข้าสู่เมืองเพื่อค้าขาย ติดต่อกับทางราชการ ศึกษาต่อ หรือซื้อเครื่องใช้ไฟฟ้า และเครื่องอำนวยความสะดวก การติดต่อสัมพันธ์กับคนในเมืองทำให้ชาวบ้านแม่กำปองมีความคุ้นเคยกับคนต่างถิ่น และรู้สึกยินดีที่มีโอกาสรับรองนักท่องเที่ยวและแลกเปลี่ยนความรู้และวัฒนธรรมระหว่างกัน โดยเฉพาะกับนักท่องเที่ยวที่เป็นชาวต่างชาติ

3.4.2 ลักษณะทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิต

1) ที่อยู่อาศัย : บ้านเรือนของชาวบ้านแม่กำปองใช้ไม้เป็นวัสดุหลัก ตั้งอยู่ตามไหล่เขาสองข้างของถนนสายหลักในหมู่บ้าน ปลูกเรียงชิดกันไปโดยไม่มีการกันอาณาเขต ภายในครัวเรือนประกอบด้วยห้องโถง ห้องนอน ห้องครัวแบบพื้นบ้านและห้องน้ำที่อาจสร้างแยกจากตัวบ้านหรือตั้งอยู่ในบ้าน บ้านที่มีศักยภาพรับรองนักท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์จะต้องเป็นบ้านที่มีห้องนอนอย่างน้อย 2 ห้อง สำหรับเจ้าของบ้านและสำหรับนักท่องเที่ยว ห้องโถงสำหรับประกอบกิจกรรม เช่นรับประทานอาหาร หรือประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญ ห้องครัวและห้องน้ำที่สะอาดถูกสุขอนามัย

2) การแต่งกาย : เมื่ออยู่ในหมู่บ้านผู้ชายนิยมใส่เสื้อยืดเมือง ส่วนผู้หญิงนิยมนุ่งผ้าซิ่น เมื่อไปทำงานยังสวนเมี่ยงมักโพกผ้าขาวม้าที่เอวหรือศีรษะ สะพายกระสอบสำหรับใส่ผลผลิต และถือมีดเหล็กซึ่งทำขึ้นเองในหมู่บ้านเพื่อถากหญาและใช้ในการเก็บเกี่ยวผลผลิตจากเมี่ยง ชา หรือกาแฟ ปัจจุบันเพื่อความสะดวกทั้งชายและหญิงวัยทำงานจึงแต่งกายแบบลำลองด้วยเสื้อยืดเหมือนผู้ที่อยู่ชุมชนในเมืองทั่วไปเมื่อต้องออกไปเก็บผลผลิตหรือเดินทางออกจากชุมชน

3) วิถีชีวิต/ กิจกรรมทางการเกษตร : วิถีชีวิตของชาวบ้านแม่กำปองยังมีความเป็นชนบท มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม กล่าวคือ ทุ่งหมู่บ้านเป็นชาวไทยพื้นเมืองภาคเหนือ ไม่มีชาวเขาปะปน จึงมีวิถีชีวิตแบบชาวเหนือ ภาษาที่ใช้เป็นภาษาถิ่นเมืองเหนือ นิยมรับประทานข้าวเหนียวเป็นอาหารหลัก ชายและหญิงหลังอาหารนิยมอมเมี่ยงและสูบบุหรี่ชื้อโย (ยาสูบพื้นบ้านมักห่อด้วยใบตองแห้ง) นักท่องเที่ยวที่เข้ามาพักร่วมกับชาวบ้าน จะรับประทานอาหารพื้นเมืองร่วมกับชาวบ้าน และได้ชิมเมี่ยงที่ชาวบ้านผลิตเองในครัวเรือน

ด้านศาสนา ประเพณีและวัฒนธรรม บ้านแม่กำปองมีสถานที่สำคัญทางศาสนา คือ “วัดแม่กำปอง” มีอายุราว 50 ปี วิหารทำด้วยไม้สักซึ่งถือเป็นสถาปัตยกรรมแบบล้านนา และมีโบสถ์ไม้สักกลางน้ำเพื่อใช้เป็นโบสถ์ ส่วนเทศกาลในหมู่บ้าน ได้แก่ วันลอยกระทง (ยี่เป็ง) วันสงกรานต์ การบวชพระ และการแต่งงาน และมีการละเล่นของท้องถิ่น ได้แก่ การฟ้อนรำ การเล่นดนตรีพื้นบ้าน เป็นต้น การละเล่นดังกล่าวเป็นกิจกรรมหนึ่งที่สามารถสร้างรายได้แก่สมาชิกกลุ่มดนตรีพื้นเมืองและกลุ่มฟ้อนรำ โดยการแสดงให้นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศชมในระหว่างมื้ออาหารเย็น

ชาวบ้านมีวิถีชีวิตผูกพันอยู่กับการผลิตเมี่ยงเป็นหลัก ไม่ว่าจะเป็นการปลูก การเก็บเกี่ยว ผลผลิต การแปรรูป ซึ่งกระทำกันแทบทุกครัวเรือน โดยมีพื้นที่สำหรับปลูกเมี่ยง ชา และกาแฟอยู่บริเวณสวนหลังบ้านของแต่ละครัวเรือน มีไม้ปิ้งย่างเพื่อแบ่งอาณาเขต และเก็บเกี่ยวเมี่ยงตามช่วงความอ่อนแก่ของใบเมี่ยง ใบเมี่ยงที่มีความสดอ่อนจะได้ราคาดี ภายหลังจากเก็บเมี่ยงแล้ว ชาวบ้านจะนำใบเมี่ยงมาบ่มในเตาอบเมี่ยง เพื่อแปรรูปและส่งขายให้กับพ่อค้าเมี่ยงภายในหมู่บ้านต่อไป ถือเป็นรายได้หลักของแต่ละครัวเรือนมาช้านาน แต่ในปัจจุบัน มีการส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกกาแฟพันธุ์อะราบิก้า เพื่อเพิ่มรายได้หลักอีกทางหนึ่ง กิจกรรมทางการเกษตรดังกล่าวถูกจัดให้เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมเดินเยี่ยมชมหมู่บ้านของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศอีกด้วย นอกจากนี้ บ้านแม่กำปองยังเป็นแหล่งปลูกสมุนไพรที่มีชื่อเสียงในเขตกิ่งอำเภอแม่ออน ซึ่งกำลังจะผลิตผลิตภัณฑ์สมุนไพรออกวางจำหน่ายด้วยเช่นเดียวกัน นักท่องเที่ยวที่สนใจสามารถเยี่ยมชมสวนสมุนไพรและเลือกซื้อสมุนไพรจากชาวบ้าน ทั้งนี้ บ้านแม่กำปองมีหม้อต้มยาสมุนไพรไว้บริการในเขตวัดแม่กำปองโดยไม่คิดค่าใช้จ่าย

4) ปฏิทินฤดูกาลของบ้านแม่กำปอง

กิจกรรมทางการเกษตรของบ้านแม่กำปองคือการเก็บและผลิตเมี่ยงเป็นหลัก มีการปลูกและแปรรูปกาแฟเป็นกิจกรรมเสริมในช่วงที่ว่างเว้นจากการเก็บเมี่ยง พื้นที่ป่าเมี่ยงในหมู่บ้านแม่กำปองเป็นส่วนป่าธรรมชาติที่มีต้นเมี่ยงขึ้นอยู่อย่างกระจายกระจายผสมกับไม้ป่าอื่นๆ อยู่ทั่วไปตามธรรมชาติ ซึ่งต้นเมี่ยงหรือต้นชาถือได้ว่าเป็นไม้ป่าที่สามารถเจริญเติบโตได้ดีในสภาพอากาศที่หนาวเย็นของเขตพื้นที่ป่าบริเวณแหล่งต้นน้ำลำธาร ลักษณะดังกล่าวของป่าเมี่ยงเกิดจากการ

ขยายพันธุ์ตามธรรมชาติของเมล็ดเมี่ยงที่ร่วงหล่นและกระจายกระจายอย่างไม่เป็นระเบียบ อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านในพื้นที่บ้านแม่กำปองมีการปลูกต้นเมี่ยงแซมในสวนเมี่ยงของตนเพื่อทดแทนบางต้นที่ได้รับความเสียหายหรือตายไป การทำป่าเมี่ยงประกอบด้วยกิจกรรมที่สำคัญต่างๆ ได้แก่ การเตรียมพื้นที่และอุปกรณ์ เช่น การถางหญ้าในสวนเมี่ยง การตัดไม้ฟัน การจัดตอกมัดเมี่ยง การเตรียมแรงงาน การเก็บใบเมี่ยง การนึ่งและการบรรจุเมี่ยงเพื่อส่งตลาดต่อไป นอกเหนือจากช่วงเวลาประกอบกิจกรรมทางการเกษตร ชาวบ้านแม่กำปองสามารถรับรองนักท่องเที่ยวได้ตามความสะดวกตลอดทั้งปี กิจกรรมการเก็บเมี่ยง เก็บกาแฟ และการต้อนรับนักท่องเที่ยวสามารถจำแนกตามช่วงเวลาในรอบปีได้ตามตารางที่ 3.1

ตารางที่ 3.1 ปฏิทินการเก็บเกี่ยวผลผลิตและต้อนรับนักท่องเที่ยวของบ้านแม่กำปอง

กิจกรรม	เดือน												
	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	
การเก็บเมี่ยง													
- เมี่ยงหัวปี				----->									
- เมี่ยงกลาง						----->							
- เมี่ยงซอย								----->					
- เมี่ยงเหมย											----->		
เก็บกาแฟ											----->		
ต้อนรับนักท่องเที่ยว												----->	

หมายเหตุ: -----> แสดงช่วงเวลาประกอบกิจกรรมเป็นประจำทุกปี

-----> แสดงช่วงเวลาประกอบกิจกรรมเป็นบางปี

จากตารางที่ 3.1 สามารถแบ่งช่วงเวลาการเก็บใบเมี่ยงได้เป็น 4 ช่วงด้วยกันคือ เมี่ยงหัวปี เมี่ยงกลาง เมี่ยงช้อย และเมี่ยงเหมย การเก็บใบเมี่ยงจะเก็บจากยอด โดยเหลือหูใบไว้ประมาณ 1 ใน 3 ถึง 1 ใน 4 ไว้สำหรับปรุงอาหารเลี้ยงต้นเมี่ยงต่อไป การเก็บใบเมี่ยงเป็นกิจกรรมหลักที่ทำในช่วง 8 – 9 เดือน สำหรับต้นเมี่ยงที่มีอายุประมาณ 5-7 ปี จะให้ผลผลิตประมาณ 5 กำต่อปี แต่ถ้าเป็นต้นเมี่ยงขนาดใหญ่จะให้ผลผลิตประมาณ 80 – 120 กำต่อปี (นิตยา, 2540 : 80)

ช่วงที่เริ่มเก็บใบเมี่ยงช่วงแรก เรียกว่า “เมี่ยงหัวปี” หรือเมี่ยงคอ เป็นเมี่ยงที่เริ่มออกใบในช่วงต้นปี ซึ่งมีปริมาณไม่มาก เริ่มเก็บในช่วงปลายเดือนเมษายน (หลังเทศกาลสงกรานต์) จนถึงเดือนพฤษภาคม ก็จะพักสวนเมี่ยง เพื่อให้เมี่ยงแตกยอดสำหรับเก็บเกี่ยวในช่วงต่อไป

ช่วงที่สอง เรียกว่า “เมี่ยงกลาง” เป็นเมี่ยงที่ถูกเก็บในช่วงปลายเดือนมิถุนายน จนถึงต้นเดือนสิงหาคม จำนวนเมี่ยงที่เก็บได้จะเพิ่มขึ้นกว่าช่วงเก็บเมี่ยงหัวปี

ช่วงที่สาม เรียกว่า “เมี่ยงช้อย” คำว่า “ช้อย” เป็นภาษาพื้นเมืองทางเหนือที่แปลว่าลักษณะการร่อนเป็นพวง ช่วงนี้เป็นช่วงฤดูฝน มีฝนตกชุก ทำให้ใบเมี่ยงงามมากและเป็นช่วงที่ต้นเมี่ยงให้ผลผลิตมากที่สุดทำให้เก็บได้จนถึงต้นตะคร้อ จึงต้องร่อนเป็นพวงเพิ่มขึ้นด้วย เมี่ยงช้อยจะถูกเก็บเกี่ยวในช่วงเดือนกันยายนถึงตุลาคม แล้วจึงพักอีกช่วงหนึ่ง

ช่วงที่สี่ เรียกว่า “เมี่ยงเหมย” ระยะเวลาเก็บช่วงนี้นานเพราะใบเมี่ยงจะแตกใบช้า จากการอาศัยน้ำค้าง หรือ “น้ำเหมย” ทำให้เก็บได้ช้าและมีปริมาณน้อย ปริมาณที่ต้นเมี่ยงจะให้เมี่ยงเหมยขึ้นอยู่กับช่วงเวลาการเก็บเมี่ยงช้อยว่าสิ้นสุดเร็วหรือช้า หากสิ้นสุดเร็ว ชาวบ้านจะพักสวนเมี่ยงเป็นระยะเวลานานขึ้น ทำให้ต้นเมี่ยงสามารถแตกยอดได้มากขึ้น ในบางปีที่เมี่ยงช้อยให้ผลผลิตยาวนานถึงปลายเดือนตุลาคม ชาวบ้านจะไม่มีกรเก็บเมี่ยงเหมย หรือเก็บได้ใบปริมาณที่น้อยมาก

ในช่วงพักสวนเมี่ยงหลังจากเก็บเกี่ยวเมี่ยงช้อยหรือเมี่ยงเหมยแล้ว จะเป็นช่วงที่เมล็ดกาแฟสุกพร้อมจะให้เก็บเกี่ยว ชาวบ้านแม่กำปองจึงสามารถสร้างรายได้จากการเก็บเมล็ดกาแฟสด หรือนำกาแฟมาคั่วบดขายเป็นผลิตภัณฑ์ของชุมชนต่อไป ช่วงเวลาเก็บเกี่ยวกาแฟจะอยู่ในช่วงใกล้เคียงกับช่วงเก็บเมี่ยงเหมย คือเดือนพฤศจิกายน ถึงธันวาคม อย่างไรก็ตาม บ้านแม่กำปองเพิ่งมีการเริ่มปลูกกาแฟเป็นพืชเศรษฐกิจเสริมเป็นระยะเวลาเพียง 3 ปี ผลผลิตจากกาแฟจึงยังไม่มากนัก ช่วงที่เก็บเกี่ยวเมี่ยงเหมยและกาแฟตรงกับฤดูหนาวซึ่งภายในหมู่บ้านและบริเวณใกล้เคียงมีสภาพอากาศและบรรยากาศที่สวยงาม ชาวบ้านไม่ต้องทำงานมากนัก จึงเป็นช่วงเวลาเหมาะสมที่จะต้อนรับนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศจำนวนมากนิยมเข้ามาพักในชุมชนในช่วงฤดูหนาว ตั้งแต่เดือนตุลาคมถึงมีนาคมของปีถัดไป อย่างไรก็ตาม เนื่องจากสภาพอากาศที่เย็นตลอดทั้งปี ทำให้บ้านแม่กำปองมีศักยภาพที่จะรับรองนักท่องเที่ยวได้ตลอดทั้งปี โดยผู้ที่รับหน้าที่ให้บริการ

นักท่องเที่ยวจะผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันไปตามความสะดวกของตน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ดังกล่าว มีความเกี่ยวพันอย่างยิ่งกับสภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ตลอดจนวิถีชีวิตของชาวป่าเมียง จึงเกิดเป็นกิจกรรมที่มีเอกลักษณ์สำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศขึ้น ซึ่งจะอธิบายต่อไปในส่วนของ การทำธุรกิจการท่องเที่ยวภายในชุมชน

3.5 ลักษณะทางเศรษฐกิจ

ประชากรในหมู่บ้านแม่กำปองมีรายได้เฉลี่ย 36,000 บาทต่อครัวเรือนต่อปี (ข้อมูลจาก สมศักดิ์, 2544) รายได้ส่วนใหญ่มาจากภาคเกษตรกรรมซึ่งเป็นอาชีพหลักของชุมชน บางหลังคาเรือนเริ่มมีโทรศัพท์และเสอาอากาศรับสัญญาณโทรทัศน์ นับจากที่ทางราชการได้เข้าไปส่งเสริมการเกษตรในปี 2535 ทำให้บ้านแม่กำปองพัฒนาสาธารณูปโภคได้อย่างรวดเร็ว การคมนาคมสะดวกและสามารถติดต่อกับชุมชนภายนอกได้มากขึ้น ซึ่งเป็นจุดหนึ่งที่เอื้อต่อการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว

รายได้หลักของชาวบ้านมาจากภาคเกษตรกรรม โดยเฉพาะการทำสวนเมียง จากจำนวน 128 ครัวเรือนมีเพียง 2 ครัวเรือนเท่านั้นที่ไม่ได้ปลูกเมียงหรือพืชชนิดอื่นๆ แต่ยึดอาชีพพ่อค้าเมียงเพื่อนำเมียงในหมู่บ้านส่งออกสู่ตลาดนอกชุมชนต่อไป ชาวบ้านแม่กำปองมีรายได้เสริมจากการปลูกกาแฟ กะทกรก กล้วย การเก็บของป่า ตลอดจนการแปรรูปอาหารซึ่งเป็นโครงการของกลุ่มแม่บ้านแม่กำปอง ได้แก่ การทำกล้วยฉาบ เพื่อถนอม มันฉาบ มันฝรั่งทอด และกล้วยตาก เป็นต้น ทั้งยังมีการทดลองปลูกเห็ดหอม เห็องพร้าว การทำหัตถกรรมพื้นบ้านเพื่อขายในชุมชนและหมู่บ้านใกล้เคียง ได้แก่ เครื่องจักสาน หมวก กระติบข้าว กระบุง กระจาด กระชู รวมถึงการตีเหล็ก ทำมิด เป็นต้น ปัจจุบันมีการส่งเสริมการทำเครื่องเรือนด้วยไม้ไผ่เพื่อส่งขายแก่พ่อค้าจากนอกชุมชนที่เข้ามาสั่งซื้ออีกด้วย การทำเครื่องเรือนไม้ไผ่มีแนวโน้มจะกลายเป็นอาชีพหลักของกลุ่มทำเครื่องเรือนเนื่องจากมีปริมาณการสั่งซื้อค่อนข้างมากและต่อเนื่อง ทั้งยังให้ผลตอบแทนสูงกว่าการเก็บเมียง การเยี่ยมชมและเลือกซื้อผลิตภัณฑ์จากกลุ่มอาชีพเสริมเป็นส่วนหนึ่งของรายการกิจกรรมการเยี่ยมชมหมู่บ้านของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศเช่นกัน

จุดเด่นอีกจุดหนึ่งของผลิตภัณฑ์บ้านแม่กำปองคือสมุนไพร ซึ่งทางวัดแม่กำปองได้ตั้งกลุ่มอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ กลุ่มสมุนไพรห้วยแก้ว สาขาคันธาพฤกษา (แม่กำปอง) ซึ่งเป็นที่รู้จักในกลุ่มผู้ที่สนใจด้านสมุนไพรของจังหวัดเชียงใหม่ เนื่องจากบ้านแม่กำปองมีหมอยาสมุนไพรและเป็นแหล่งสมุนไพรสำคัญในเขตกิ่งอำเภอแม่ออน นอกจากการผลิตผลิตภัณฑ์สมุนไพรแล้ว กลุ่มสมุนไพรแม่กำปองยังจัดกิจกรรมอื่นๆ แก่ผู้ที่สนใจและนักท่องเที่ยว เช่น การอบสมุนไพรอบรมการใช้สมุนไพรเพื่อเป็นยารักษาโรค เป็นต้น นอกจากนี้วัดแม่กำปองยังเป็นจุดถ่ายทอดภูมิ

ปัญหาท้องถิ่นเกี่ยวกับพืชสมุนไพรแก่นักศึกษาและประชาชนทั่วไป โดยจะมีการจัดค่ายให้ความรู้เรื่องดังกล่าวอย่างต่อเนื่องตลอดปี

3.6 สิ่งอำนวยความสะดวกและสาธารณูปโภค

3.6.1 ไฟฟ้า : แต่เดิมหมู่บ้านแม่กำปองไม่มีไฟฟ้าใช้ กระทั่งในปี 2529 มีการก่อตั้ง และจดทะเบียนสหกรณ์ไฟฟ้าโครงการหลวงแม่กำปอง จำกัด โดยการรวบรวมสมาชิกเพื่อจัดตั้งสหกรณ์และผลิตกระแสไฟฟ้าจากพลังงานน้ำด้วยเครื่องผลิตกระแสไฟฟ้า โดยได้รับการสนับสนุนจากกรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงาน กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม และดำเนินการให้บริการกระแสไฟฟ้าแก่สมาชิกสหกรณ์ในท้องที่หมู่ 2 และหมู่ 3 ตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ โดยสหกรณ์เป็นผู้จัดการเก็บเงินค่ากระแสไฟฟ้าเพื่อเป็นรายได้ของสหกรณ์ กระทั่งในปี 2544 การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคได้ขยายเขตการบริการกระแสไฟฟ้าเข้ามาสู่พื้นที่ดำเนินการของสหกรณ์ฯ สมาชิกของสหกรณ์จึงใช้กระแสไฟฟ้าจากการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคร่วมกับกระแสไฟฟ้าจากสหกรณ์ฯ ทางสหกรณ์ไฟฟ้าโครงการหลวงแม่กำปองจึงผลิตกระแสไฟฟ้าเพื่อจำหน่ายให้แก่การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคเพื่อเพิ่มรายได้อีกทางหนึ่ง ทุกครัวเรือนในบ้านแม่กำปองมีโทรทัศน์ เพราะมีกระแสไฟฟ้าใช้ตลอด 24 ชั่วโมง นักท่องเที่ยวจึงสามารถชมโทรทัศน์และรับฟังข่าวสารทางโทรทัศน์และวิทยุได้ตลอดเวลา

ปัจจุบันบ้านแม่กำปองมีการณรงค์ให้สมาชิกชุมชนประหยัดการใช้กระแสไฟฟ้าจากพลังงานน้ำ โดยการจำกัดการใช้เครื่องใช้ไฟฟ้าในช่วงเวลาเย็น ซึ่งแต่ละครัวเรือนมีความต้องการอุปโภคบริโภคสูง เพื่อให้กระแสไฟฟ้าพลังน้ำมีเพียงพอสำหรับใช้ภายในชุมชนโดยไม่ต้องพึ่งพาการไฟฟ้าฝ่ายผลิต ยิ่งไปกว่านั้นค่ากระแสไฟฟ้าพลังน้ำยังมีราคาต่ำกว่าค่ากระแสไฟฟ้าทั่วไป ทำให้สมาชิกสามารถประหยัดค่ากระแสไฟฟ้าได้อีกด้วย

3.6.2 ประปา : ชุมชนแม่กำปองใช้น้ำจากประปาภูเขา ซึ่งดำเนินการด้วยตนเอง และให้บริการแก่สมาชิกทั้ง 128 ครัวเรือน เก็บค่าบริการครัวเรือนละ 60 บาทต่อเดือน เนื่องจากมีป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์และมีน้ำตกแม่กำปองเป็นแหล่งต้นน้ำ ทำให้หมู่บ้านแม่กำปองมีน้ำใช้ตลอดทั้งปีไม่เคยประสบปัญหาขาดแคลนน้ำแต่อย่างใด ปริมาณน้ำสำหรับอุปโภคบริโภคในหมู่บ้านยังคงเพียงพอแม้ในช่วงที่ต้องรับรองนักท่องเที่ยวจำนวนมากในเวลาเดียวกัน

3.6.3 การสื่อสาร : ผู้ใหญ่บ้าน (ปัจจุบันคือนายพรหมมินทร์ พวงมาลา) เป็นตัวแทนการสื่อสารทางไปรษณีย์และการออมทรัพย์ มีโทรศัพท์เพียงหมายเลขเดียว ซึ่งเป็นโทรศัพท์ระบบดาวเทียมสู่ชนบท (หมายเลข 0-5322-9526)

3.6.4 การสาธารณสุข : มีสถานบริการสาธารณสุขของรัฐ 2 แห่ง ได้แก่ สถานีอนามัย 1 แห่ง และคลินิกแพทย์ 1 แห่ง บ้านแม่กำปองเป็นสมาชิกอาสาสมัครสาธารณสุขขั้นมูลฐาน โดยมี

ผู้ใหญ่บ้านได้รับการอบรมความรู้ขั้นพื้นฐานจากสาธารณสุข และดำเนินการเกี่ยวกับการสาธารณสุขของหมู่บ้านจนได้รับรางวัลอาสาสมัครดีเด่นของจังหวัดเชียงใหม่ เขต และภาคเหนือ ประจำปี 2543 โดยมีผลงานดีเด่นคือ ธารรงค์ให้ราษฎรสร้างส้วมทุกหลังคาเรือน และยังมีห้องน้ำสาธารณะจำนวน 2 แห่ง (ไม่แยกหญิงชาย) ตั้งอยู่บริเวณน้ำตกแม่กำปอง มีเตาเผาขยะจำนวน 12 เตา กระจายอยู่ทั่วทั้งชุมชน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการดูแลรักษาสุขอนามัยของหมู่บ้านเป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามเมื่อการท่องเที่ยวภายในหมู่บ้านได้รับความนิยมมากขึ้น ชุมชนประสบปัญหาขยะ ทำให้ต้องร่วมแรงกันสร้างถังขยะรูปแบบภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ตามจุดต่างๆ ทั้งในเขตที่อยู่อาศัยและแหล่งท่องเที่ยว

3.6.5 ถนน : เส้นทางสู่หมู่บ้านเป็นถนนคอนกรีตเสริมไม้ไผ่ ง่ายแก่การเข้าถึง แต่เนื่องจากลักษณะภูมิประเทศเป็นภูเขาสูง จึงมีบางช่วงที่ยังคงเป็นดินลูกรังและลาดชัน ทำให้เดินทางไม่สะดวกในช่วงฤดูฝน

3.7 กลุ่มและคณะกรรมการของชุมชน

3.7.1 กลุ่มสหกรณ์ไฟฟ้าโครงการหลวงแม่กำปอง จำกัด : มีวัตถุประสงค์เพื่อให้บริการกระแสไฟฟ้าแก่ชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียง รวมทั้งสนับสนุนให้ทุนกู้ยืมเพื่อประกอบอาชีพแก่สมาชิกสหกรณ์ เริ่มดำเนินการเมื่อ 21 เมษายน 2529

3.7.2 กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต : จัดตั้งขึ้นเพื่อสนับสนุนให้สมาชิกรู้จักการออมทรัพย์และการประหยัด รวมทั้งเพื่อสร้างความสามัคคีในชุมชน เริ่มดำเนินการเมื่อ 18 สิงหาคม 2540

3.7.3 กลุ่มแม่บ้าน : มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความสามัคคีในชุมชน (โดยเฉพาะกลุ่มแม่บ้าน) ส่งเสริมการรวมกลุ่มเพื่อจัดกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน รวมถึงการหารายได้เสริมจากผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม อาทิ มันฝรั่งทอด กล้วยตาก เป็นต้น เริ่มดำเนินการเมื่อปี 2525

3.7.4 กลุ่มหอมเมือง : จัดตั้งขึ้นเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาและอนุรักษ์สมุนไพร มีการจัดกิจกรรมเพื่อให้ความรู้ด้านสมุนไพรแก่ผู้ที่สนใจ เริ่มดำเนินการเมื่อ 20 มิถุนายน 2541

3.7.5 กลุ่มฌาปนกิจกิจศพ : เป็นกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นอย่างไม่เป็นทางการ จัดกิจกรรมเป็นครั้งคราวเพื่อช่วยเหลือครอบครัวผู้ที่เสียชีวิตในชุมชน เริ่มดำเนินการมาเป็นเวลานานแล้ว

3.7.6 กองทุนยา : มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองด้านปัจจัยยารักษาโรคได้ เนื่องจากเป็นสมาชิกอาสาสมัครสาธารณสุขขั้นมูลฐาน เริ่มดำเนินการเมื่อปี 2536

3.7.7 กลุ่มผู้สูงอายุ : จัดตั้งขึ้นเพื่อให้ความเคารพแก่ผู้สูงอายุ ให้เป็นปูชนียบุคคลซึ่งเป็นที่พึ่งของลูกหลาน เริ่มดำเนินการเมื่อปี 2536 (จากหนังสือประวัติพ่อหลวงพรหมมินทร์, 2543)

3.8 เหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในชุมชน

บรรพบุรุษของบ้านแม่กำปองได้เดินทางจากอำเภอดอยสะเก็ดเข้ามาเพื่อเก็บเมี่ยงและตั้งถิ่นฐานตั้งแต่ก่อนปี พ.ศ. 2450 กระทั่งจัดตั้งเขตที่อยู่อาศัยเป็น “หมู่บ้านแม่กำปอง” ในปี พ.ศ. 2457 ช่วงแรกของการตั้งถิ่นฐานและอยู่อาศัย ชาวบ้านแม่กำปองมีการทำไร่ข้าวบนพื้นที่สูง ปลูกผัก และเลี้ยงสัตว์เพื่อบริโภค แต่เนื่องจากการปลูกข้าวต้องใช้พื้นที่ประกอบการเกษตรจำนวนมาก ซึ่งส่งผลกระทบต่อการทำลายทรัพยากรป่าไม้ กอปรกับการเข้ามาบุกรุกพื้นที่ป่าของชาวไทยภูเขาที่อาศัยอยู่บริเวณใกล้เคียง ทำให้พื้นที่ป่าและสัตว์ป่ามีจำนวนลดลงอย่างมาก ชาวบ้านจึงร่วมกับหน่วยงานจากกรมป่าไม้ประกาศเขตห้ามบุกรุกพื้นที่ป่ารอบหมู่บ้านในปี พ.ศ. 2509

ประชากรในหมู่บ้านแม่กำปองมีไฟฟ้าใช้อย่างเป็นทางการในปี พ.ศ. 2529 โดยการจัดตั้งสหกรณ์ไฟฟ้าโครงการหลวงแม่กำปอง หลังจากชาวบ้านแม่กำปองและบริเวณใกล้เคียงร่วมกันก่อสร้างฝายกั้นน้ำ และโรงผลิตกระแสไฟฟ้าพลังน้ำเพื่อใช้ในเขตบ้านแม่กำปองและบ้านธารทอง ในปี พ.ศ. 2525 นับจากทางราชการได้เข้าไปส่งเสริมการเกษตรในปี พ.ศ. 2535 ชาวบ้านแม่กำปองสามารถทำรายได้ได้มากขึ้นจากการปลูกกาแฟเสริมในพื้นที่ป่าเมี่ยง แต่ในระยะแรก ต้นกาแฟให้ผลผลิตช้า หลายครัวเรือนจึงล้มเลิกการปลูกกาแฟไป และเริ่มปลูกกาแฟเป็นอาชีพเสริมอย่างจริงจังอีกครั้งประมาณปี พ.ศ. 2543 ซึ่งให้ผลผลิตชุดแรกในปี พ.ศ. 2545 – 2546

ผู้ใหญ่บ้านแม่กำปอง คือ นายพรหมมินทร์ พวงมาลาเป็นผู้ริเริ่มการพัฒนาในด้านต่างๆ ในหมู่บ้าน ทำให้บ้านแม่กำปองสามารถพัฒนาสาธารณูปโภคได้อย่างรวดเร็ว การคมนาคมสะดวก และสามารถติดต่อกับภายนอกได้มากขึ้น ในขณะที่เดียวกันหมู่บ้านจึงมีการต่อยอดกับองค์กรต่างๆ จากภายนอกชุมชนให้เข้ามาร่วมพัฒนาหมู่บ้าน และจัดทำโครงการต่างๆ มากมาย รวมทั้งการพัฒนาในด้านสาธารณสุขของหมู่บ้าน กระทั่งได้รับรางวัลอาสาสมัครสาธารณสุขดีเด่นของภาคเหนือในปี พ.ศ. 2543

บ้านแม่กำปองเปิดให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างเป็นทางการในปี พ.ศ. 2543 ทำให้เกิดการพัฒนาหมู่บ้านด้านภาพลักษณ์และสิ่งอำนวยความสะดวก โดยในปีถัดมา การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคได้ขยายเขตบริการมาสู่หมู่บ้านแม่กำปอง และในช่วงปี พ.ศ. 2546 กรมทางหลวงจึงดำเนินการสร้างเส้นทางเชื่อมต่อแหล่งท่องเที่ยวระหว่างบ้านแม่กำปองกับอำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง และสมาคมสตรีนักธุรกิจและวิชาชีพแห่งประเทศไทย จังหวัดเชียงใหม่ก็เข้ามาจัดอบรมแนวคิดแผนไทยเพื่อสุขภาพ เพื่อให้ชาวบ้านและผู้สนใจได้เรียนรู้การนวดแผนไทยอันเป็นอาชีพเสริมหนึ่งสำหรับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน นอกจากนี้ยังเป็นผู้ริเริ่มโครงการปลูกต้นดอกจอบ ซึ่งเป็นไม้ดอกเมืองหนาวประดับบริเวณทางเข้าหมู่บ้านแม่กำปองอีกด้วย

ช่วงเวลาของเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านแม่กำปองสามารถแสดงเป็นแผนภาพได้ดังแผนภาพที่ 3.1 ในหน้าถัดไป

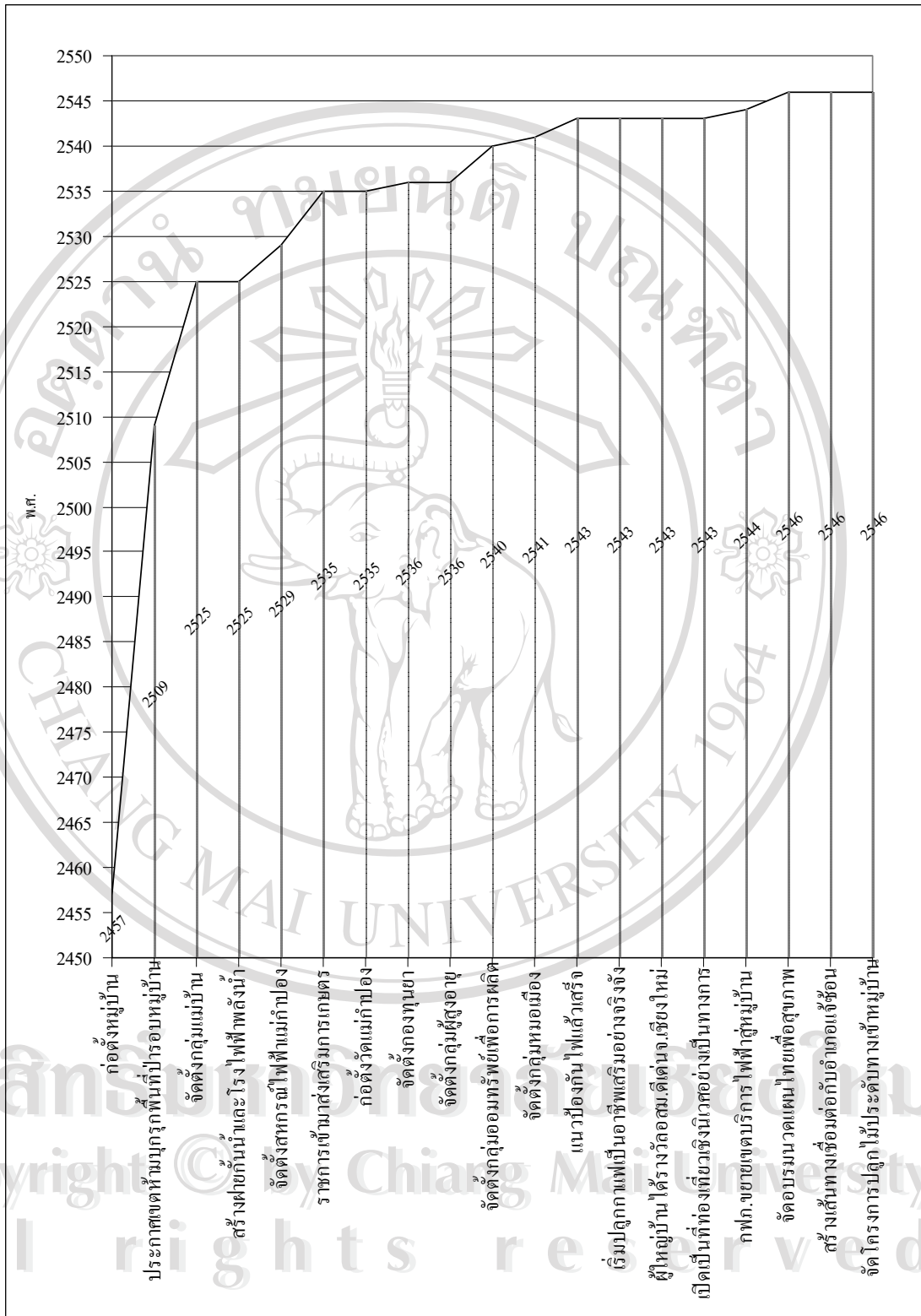
3.9 ลักษณะปัญหาของชุมชน

ปัญหาที่ชุมชนบ้านแม่กำปองประสบเป็นปัญหาที่ไม่ร้ายแรงนัก และสามารถแก้ไขได้โดยชาวบ้านพยายามจัดการกับปัญหานั้นๆ ด้วยตนเอง หรือพยายามปรับตัวเพื่อให้ปัญหาเหล่านั้นไม่กระทบต่อการดำเนินชีวิต ปัญหาที่สมาชิกชุมชนบ้านแม่กำปองกล่าวถึงได้แก่

3.9.1 ปัญหาความปลอดภัยและอาชญากรรม : มีปัญหาหลักเล็กขโมยน้อยของเด็กๆ แต่ไม่มีปัญหาโจรขโมยเข้ามาปล้นหรือลักทรัพย์ในหมู่บ้าน ชาวบ้านป้องกันปัญหาดังกล่าวโดยใส่กลอนประตู และปิดบ้านอย่างมิดชิดเวลาที่ต้องออกไปทำธุระนอกบ้าน มีผู้ให้สัมภาษณ์บางคนเท่านั้นที่กล่าวถึงประเด็นปัญหาความปลอดภัย แต่ไม่สามารถระบุได้ว่ามีผู้เสพยาเสพติดจริงหรือไม่ จำนวนเท่าใด เจ้าหน้าที่อาสาสมัครป้องกันภัยของชุมชนยังคงทำหน้าที่สอดส่องดูแล และปลูกฝังเยาวชนไม่ให้ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติดอีกด้วย อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านบางครัวเรือนยังมีความกังวลเกี่ยวกับการเปิดหมู่บ้านเป็นสถานที่ท่องเที่ยว เพราะไม่แน่ใจว่าจะมีอาชญากรแอบแฝงเข้ามาในกลุ่มนักท่องเที่ยวหรือไม่ และการสร้างเส้นทางเชื่อมต่อเพื่ออำนวยความสะดวกในการเดินทางเชื่อมต่อระหว่างแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงใหม่และลำปางอาจเป็นเส้นทางค้ายาเสพติดเพราะเป็นเส้นทางเปลี่ยวโดยเฉพาะในเวลากลางคืน

3.9.2 ปัญหาความยากจนและภาระหนี้สิน : ชาวบ้านป่าเมี่ยงมีรายได้หลักจากการเก็บเมี่ยงและมีรายได้เสริมจากอาชีพเสริมอื่นๆ เช่นการตีเหล็ก ตัดเย็บเสื้อผ้า ทำเครื่องจักสาน และทำเครื่องเรือนไม้ไผ่ เป็นต้น รายได้เหล่านี้ทำให้ทุกครัวเรือนพอกินพอใช้ แต่ไม่เพียงพอสำหรับซื้อปัจจัยที่นอกเหนือจากความต้องการในชีวิตประจำวัน เช่นเครื่องใช้ไฟฟ้า หรือเครื่องอำนวยความสะดวก ทำให้ต้องกู้ยืมจากสหกรณ์และกองทุนหมู่บ้าน ชาวบ้านแม่กำปองแทบทุกครัวเรือนจึงมีภาระหนี้สิน และต้องปรับพฤติกรรมการอุปโภคบริโภคให้เหมาะสมกับรายได้และควบคุมค่าใช้จ่ายให้เพียงพอในแต่ละเดือน ชาวบ้านหลายครัวเรือนจึงคาดหวังให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นแหล่งรายได้เสริมที่สำคัญในอนาคตเพื่อบรรเทาและแก้ไขปัญหาค่าใช้จ่ายและความยากจนและภาระหนี้สิน

3.9.3 ปัญหาด้านสุขภาพและการสาธารณสุข : เนื่องจากชุมชนตั้งอยู่ท่ามกลางสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์และอากาศที่บริสุทธิ์ ทำให้ชาวบ้านไม่เจ็บป่วยและอายุยืนยาว ยิ่งไปกว่านั้นผู้ใหญ่บ้านยังเป็นอาสาสมัครสาธารณสุขดีเด่น ซึ่งสามารถให้คำปรึกษาด้านการรักษาพยาบาลเบื้องต้นได้ ทำให้หมู่บ้านไม่มีปัญหาด้านการสาธารณสุขแต่อย่างใด

แผนภาพที่ 3.1 ช่วงเวลาของเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านแม่กำปอง (2457 ถึง 2546)

3.9.4 ปัญหาด้านการเดินทางและสิ่งอำนวยความสะดวก : ถนนของหมู่บ้านแม่กำปอง เป็นถนนคอนกรีตเสริมไม้ไผ่ สามารถรับน้ำหนักรถทั่วไปได้ แต่ไม่สามารถรับน้ำหนักบรรทุก ขนาดใหญ่ได้ แม้ว่าการเดินทางเข้าสู่บ้านแม่กำปองจะค่อนข้างสะดวก แต่จากการก่อสร้างถนนของ กรมทางหลวงเชื่อมต่อกับจังหวัดลำปาง ทำให้รถบรรทุกต้องลำเลียงวัสดุก่อสร้างผ่านเส้นทาง หมู่บ้าน และสร้างความเสียหายให้แก่ถนนบางช่วง สิ่งอำนวยความสะดวกที่ชุมชนขาดแคลนได้แก่ โทรศัพท์ ซึ่งปัจจุบันมีโทรศัพท์ผ่านดาวเทียมเพียงเครื่องเดียวตั้งอยู่ที่ทำการผู้ใหญ่บ้านเท่านั้นจึง ไม่เพียงพอสำหรับให้บริการนักท่องเที่ยว นอกจากนี้หมู่บ้านตั้งอยู่ในบริเวณหุบเขา จึงไม่มี ทัศนียภาพที่สวยงามที่เคลื่อนที่ ทำให้การติดต่อกับภายนอกชุมชนเป็นไปค่อนข้างลำบาก

3.9.5 ปัญหาเด็กด้อยโอกาสทางการศึกษา : ชุมชนมีโรงเรียนจำนวน 1 แห่งให้การศึกษาดังแต่ระดับเด็กเล็กจนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 นักเรียนที่ต้องการเรียนต่อในระดับชั้นมัธยมศึกษา สามารถเข้าเรียนที่โรงเรียนอานนโณ ในเขตกิ่งอำเภอแม่อนได้ โดยมีรถรับส่งนักเรียนเข้ามาถึง หมู่บ้านซึ่งคิดอัตราค่าบริการประมาณเดือนละ 300 – 400 บาท ทำให้เยาวชนไม่ด้อยโอกาสทางการศึกษา อย่างไรก็ตามผู้ที่จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาบางส่วนไม่ได้เข้าเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาเพราะไม่ชอบเรียนหนังสือ หรือต้องการทำงานมากกว่า ชาวบ้านแม่กำปองที่มีวุฒิ การศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 6 หรือมัธยมศึกษาปีที่ 3 นิยมออกไปเป็นแรงงานรับจ้างนอก ชุมชน หรือทำงานในนิคมอุตสาหกรรมจังหวัดลำพูน

3.9.6 ปัญหาความไม่ลงรอยกันระหว่างคนในชุมชน : จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง พบว่าคนในชุมชนมีปัญหาทะเลาะเบาะแว้งกันบ้างแต่ไม่รุนแรง เพราะทุกครัวเรือนเป็นเครือญาติที่มีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ชาวบ้านแม่กำปองมีความเป็นมิตรและยิ้มแย้มอยู่เสมอ ซึ่งเป็นจุดหนึ่ง ที่สร้างความประทับใจให้แก่นักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี

3.10 แหล่งท่องเที่ยวภายในชุมชน

3.10.1 แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ : บ้านแม่กำปองอยู่ในเขตอนุรักษ์ต้นน้ำแม่อน – แม่ลาย จึงยังคงสภาพความสมบูรณ์ของป่าไม้และแวดล้อมไปด้วยทิวเขาสลับซับซ้อน ทำให้มี สถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สวยงามหลายแห่ง อาทิ

1) น้ำตกแม่กำปอง เป็นน้ำตกที่เกิดจากลำน้ำฮาโกไม่ไหลสูงสูงกว่า 100 เมตร มีทั้งสิ้น 7 ชั้น แต่ละชั้นจะมีความสวยงามต่างกันไป แต่ไม่มีจุดเล่นน้ำ ปัจจุบันมีเส้นทางเดินชมความงามถึง น้ำตกชั้นที่ 5

2) ฝายน้ำล้น อยู่ที่กิโลเมตรที่ 46 เกิดจากลำธารแม่กำปองไหลลอดผ่านก้อนหินผาขนาดใหญ่จากด้านหนึ่ง ไปสู่อีกด้านหนึ่ง มีความสวยงามและน่าอัศจรรย์ยิ่งนัก

3) หินโยกหินคลอน เป็นก้อนหินขนาดใหญ่ เมื่อเข้าไปผลักจะโยกหรือคลอนได้ แต่เมื่อออกแรงผลักเต็มที่ กลับไม่สามารถขยับหรือโยกคลอนได้มากขึ้นเลยอยู่ระหว่างทางไปสู่หมู่บ้านแม่กำปอง ในเขตบ้านธารทอง หมู่ 8 ตำบลห้วยแก้ว บริเวณกิโลเมตรที่ 45

4) สวนหินงาม อยู่ห่างจากผาน้ำลอดประมาณ 1 กิโลเมตร เป็นบริเวณที่มีหินจำนวนมาก วางอยู่ระเกระะกะบนลาน จึงมีลักษณะคล้ายสวนหิน ซึ่งถือเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติที่สวยงาม

5) คอยม่อนล้าน อยู่ติดกับอำเภอแจ้ซ้อย จังหวัดลำปาง มีจุดกางเต็นท์ บ้านพักรับรอง จุดชมทัศนียภาพยามเช้า และสวนชากรุงเทพฯ ซึ่งจะบานสะพรั่งในเดือนพฤศจิกายนของทุกปี

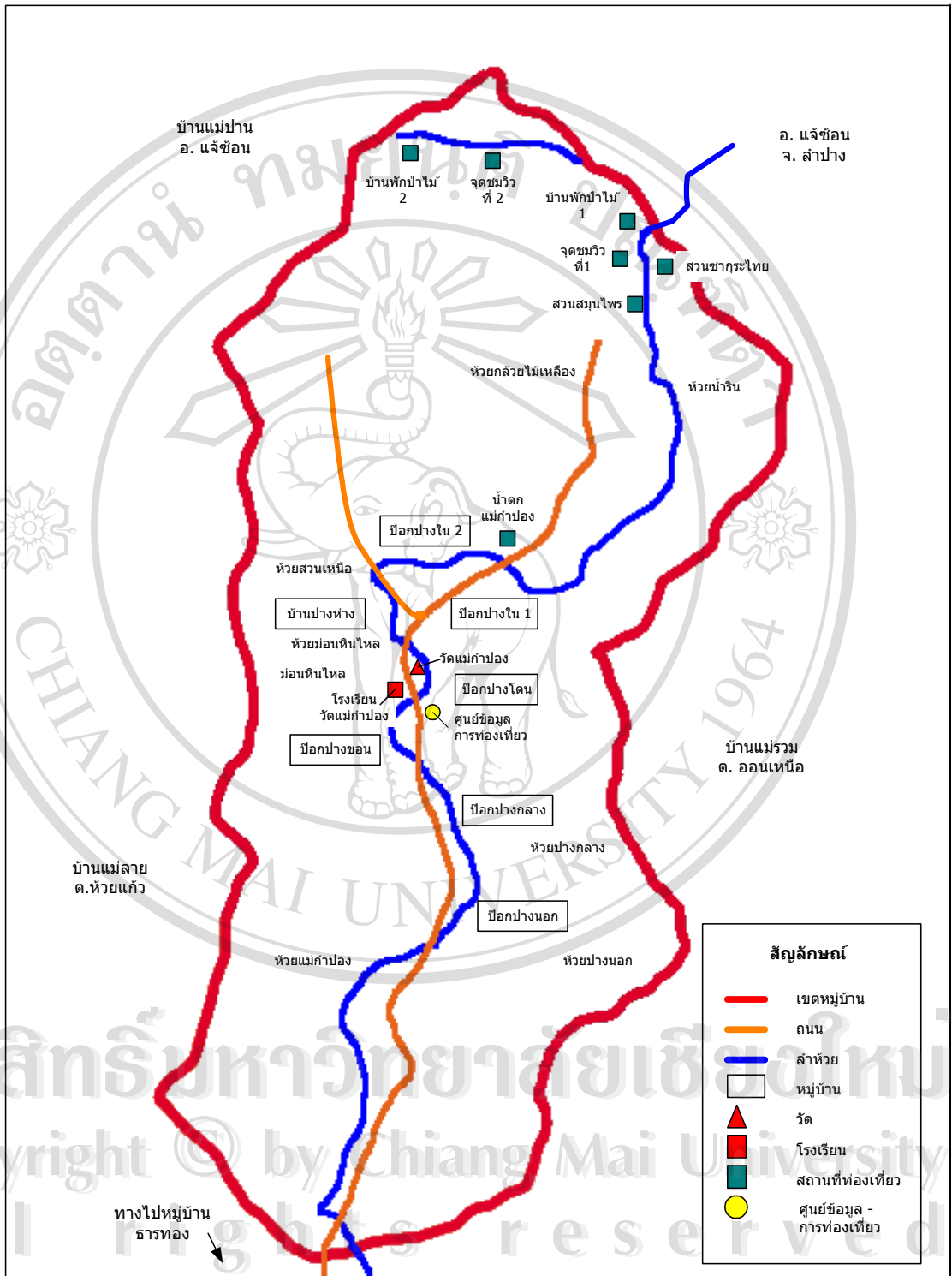
3.10.2 แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม :

1) บ้านพักชาวป่าเมี่ยง เป็นบ้านไม้ 1 – 2 ชั้น มีลักษณะเป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นนักท่องเที่ยวที่มาใช้บริการ โฮมสเตย์ พักอาศัยร่วมกับชาวบ้านจะได้ร่วมกิจกรรมการทำอาหารในครัวแบบดั้งเดิม สักเกตและเรียนรู้ภาษา และวัฒนธรรมการดำเนินชีวิต รวมถึงกิจกรรมการเกษตรของชาวป่าเมี่ยง

2) สวนเมี่ยงและกาแฟ เป็นสถานที่ประกอบกิจกรรมทางการเกษตรหลักของหมู่บ้าน นักท่องเที่ยวจะได้เยี่ยมชม เรียนรู้ และทดลองเก็บ แปรรูป และชิมผลิตภัณฑ์จากใบเมี่ยง ใบชา และกาแฟ

3) วัดแม่กำปอง เป็นสถานที่แสดงสถาปัตยกรรมล้านนา และเป็นศูนย์รวมทำกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เช่นการละเล่นในเทศกาลต่างๆ และการประชุมหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังเป็นศูนย์สมุนไพร มีหม้อต้มยาสมุนไพรไว้บริการโดยไม่คิดค่าบริการ

4) กลุ่มอาชีพเสริม ชาวบ้านมีการประกอบอาชีพเสริมเฉพาะทางเช่น อาชีพจักสาน ตะกร้อสำหรับใส่ไข่ต้มในบ่อน้ำพุร้อน และหมวกสาน อาชีพตีเหล็ก ผลิตเครื่องเรือนจากไม้ไผ่ การฟ้อนรำ และเล่นดนตรีพื้นบ้าน เป็นต้น อาณาเขตและสถานที่ท่องเที่ยวของหมู่บ้านแม่กำปองแสดงในแผนผังที่ 3.2

แผนผังที่ 3.2 อาณาเขตและสถานที่ท่องเที่ยวของหมู่บ้านแม่กำปอง

3.11 การประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวในชุมชน

3.11.1 ประวัติความเป็นมา : การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ในชุมชนบ้านแม่กำปอง เกิดขึ้นภายใต้การสนับสนุนตามโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ของรัฐบาลโดยผ่านกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เนื่องจากชุมชนบ้านแม่กำปอง ต. ห้วยแก้ว กิ่ง อ. แม่ออน จ. เชียงใหม่ มีแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจหลายแห่ง ทั้งที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรม สหกรณ์ไฟฟ้าโครงการหลวงบ้านแม่กำปอง จำกัด ร่วมกับชาวบ้านในหมู่บ้านแม่กำปอง และชาวบ้านในตำบลห้วยแก้ว จึงได้นำเอาสิ่งที่กล่าวมานี้เป็นจุดเริ่มต้นของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (แบบโฮมสเตย์) เพื่อเข้าร่วมโครงการดังกล่าว โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการสร้างงานและสร้างรายได้เสริมให้แก่ชุมชน สร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชน และปลูกฝังจิตสำนึกที่ดีเกี่ยวกับการปกป้องรักษาธรรมชาติและธำรงรักษาวัฒนธรรมให้แก่ทั้งชุมชนและนักท่องเที่ยว ทั้งยังสามารถเป็นรูปแบบการบริการการท่องเที่ยวและเป็นทางเลือกในการพัฒนาชุมชนแก่ชุมชนอื่นๆ ต่อไป

3.11.2 การดำเนินการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในปัจจุบัน

1) การดำเนินการวิจัยการท่องเที่ยวโดยคณะกรรมการท่องเที่ยวของหมู่บ้าน : ชุมชนแม่กำปองภายใต้การนำของนายพรหมมินทร์ พวงมาลา ผู้ใหญ่บ้านแม่กำปอง ได้จัดตั้งคณะกรรมการโครงการวิจัย “รูปแบบการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืนบ้านแม่กำปอง กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่” เสนอต่อสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยภาค ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการณ์ด้านการท่องเที่ยวของหมู่บ้านแม่กำปอง ค้นหาองค์ความรู้และศักยภาพชุมชนในด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รวมถึงศึกษารูปแบบการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบยั่งยืนบ้านแม่กำปอง โดยมีกิจกรรมที่ดำเนินการวิจัย อาทิ การประชุมชาวบ้านเพื่อเสนอแผนกิจกรรมรณรงค์เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนการรักษาความสะอาดและความปลอดภัยภายในชุมชน การจัดทำแผ่นป้ายสื่อเพื่อรณรงค์เรื่องการอนุรักษ์ ป้ายกฎระเบียบต่างๆ ของหมู่บ้าน การปรับปรุงสถานที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว และจัดทำแผนการวิจัยพร้อมผลสรุปเสนอสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยภาคเป็นระยะๆ (ปัจจุบันยังอยู่ในระหว่างดำเนินการวิจัยและพัฒนา) หมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แม่กำปอง เปิดให้นักท่องเที่ยวเข้าชมและเข้าพักอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2543

หน่วยงานที่ให้การสนับสนุน โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์แก่ชุมชนบ้านแม่กำปอง ได้แก่ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นผู้ให้งบประมาณสนับสนุนโครงการบริการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ ในโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ สำนักงานสหกรณ์จังหวัดเชียงใหม่ กรมส่งเสริมสหกรณ์ช่วยวิเคราะห์โครงสร้างทางการตลาดและจัดทำเป็นเอกสาร การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ให้การสนับสนุน

ด้านแนวคิดและนโยบายเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศภายในชุมชน ที่ว่าการกิ่งอำเภอแม่ออน และองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแก้วให้งบประมาณและบุคลากรสำหรับการอบรมการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โครงการไฟฟ้าพลังน้ำระดับหมู่บ้าน จังหวัดเชียงใหม่ ให้แนวทางในการจัดการการใช้ประโยชน์จากไฟฟ้าพลังน้ำ โรงเรียนวัดแม่กำปองให้ความช่วยเหลือในการจัดทำแผนงานวิจัยโครงการรูปแบบการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืน บ้านแม่กำปอง และสมาคมสตรีนักธุรกิจวิชาชีพแห่งประเทศไทย เชียงใหม่ เป็นผู้จัดการอบรมการวางแผนไทยเพื่อสุขภาพและจัดทำโครงการปลูกไม้ดอกไม้ประดับทางเข้าหมู่บ้านแม่กำปอง

2) กิจกรรมการให้บริการการท่องเที่ยวและอัตราค่าธรรมเนียม : การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในบ้านแม่กำปองให้บริการทั้งในรูปแบบไป – กลับและพักค้างคืนแบบโฮมสเตย์ ปัจจุบันหมู่บ้านแม่กำปองมีบ้านพักสำหรับบริการโฮมสเตย์ทั้งที่เป็นบ้านหลักและบ้านเสริมประมาณ 14 หลัง นักท่องเที่ยวสามารถแจ้งความต้องการล่วงหน้าแก่คณะกรรมการการท่องเที่ยวบ้านแม่กำปองให้รับทราบและตอบรับ จากนั้นนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาในพื้นที่จะต้องกรอกข้อมูลและชำระเงินค่าใช้จ่ายก่อนเข้าพัก ซึ่งมีกิจกรรมและค่าธรรมเนียมดังตารางที่ 3.2

ตารางที่ 3.2 กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในบ้านแม่กำปองและค่าธรรมเนียม

กิจกรรม	ค่าธรรมเนียม
การพักค้างคืนและค่าอาหาร	
- ค่าที่พักแบบโฮมสเตย์	คืนละ 100 บาทต่อคน
- ค่าบริการเจ้าของบ้าน	วันละ 100 บาทต่อคน
- ค่าบำรุงกิจกรรมในหมู่บ้าน	100 บาทต่อคน (เก็บครั้งเดียว)
- ค่าบำรุงสถานที่ท่องเที่ยวของหมู่บ้าน	100 บาทต่อคน (เก็บครั้งเดียว)
- ค่าเช่าเต็นท์ของหมู่บ้าน	เล็ก 100 ใหญ่ 150 บาทต่อวัน
- ค่าบำรุงสถานที่กรณีนำเต็นท์มาเองหรือเช่า	50 บาทต่อวัน
- ค่าอาหาร	มื้อละ 50 บาทต่อคน
ค่าชมการแสดง	
- ค่าพิธีบายศรีสู่ขวัญ	1500 บาทต่อครั้ง
- ค่าชมการแสดงดนตรีพื้นเมือง	1000 บาทต่อครั้ง
- ค่าชมการแสดงศิลปะพื้นบ้าน	1000 บาทต่อครั้ง

ตารางที่ 3.2 (ต่อ)

กิจกรรม	ค่าธรรมเนียม
ค่าบำรุงกิจกรรมอื่นๆ	
- ค่าจ้างผู้นำเที่ยวช่วงกลางวัน	200 บาทต่อวัน
- ค่าจ้างผู้นำทางพักแรมในป่าหรือเดินชมหมู่บ้านช่วงกลางคืน	100 บาทต่อกัน
- ค่าเช่าพาหนะ (ตามประเภทที่ใช้บริการ)	100 – 1000 บาทต่อครั้ง
- ค่าแนวคิดแผนโบราณ	100 บาทต่อชั่วโมง
- ค่าแนวคิดผ้าเท้า	120 บาทต่อชั่วโมง

หมายเหตุ : กิจกรรมการท่องเที่ยวนี้เป็นของชุมชน ต้องการให้มีการกระจายรายได้ให้ชุมชนอย่างทั่วถึงและเป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย (จากเอกสารของสำนักงานสภรณจังหวัดเชียงใหม่, 2545)

เมื่อชาวบ้านในชุมชนได้รับรายได้จากการบริการการท่องเที่ยวแล้ว จะต้องแบ่งรายได้ให้สภรณแม่กำปองในอัตราร้อยละ 5 บาท ส่วนที่เหลือจะแบ่งให้สมาชิกกลุ่มอาชีพเสริม หากเป็นกิจกรรมที่สมาชิกทุกคนในกลุ่มไม่ได้ปฏิบัติพร้อมกัน จะมีการหมุนเวียนความรับผิดชอบรับรองนักท่องเที่ยวในแต่ละครั้งให้แก่สมาชิกคนอื่นๆ เพื่อเป็นการกระจายรายได้และโอกาสในการพบปะนักท่องเที่ยวอย่างทั่วถึง กิจกรรมที่ชุมชนจัดขึ้นเพื่อการท่องเที่ยวในหมู่บ้านแม่กำปองสามารถสรุปได้ดังตารางที่ 3.3

ตารางที่ 3.3 กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศสำหรับนักท่องเที่ยวในลักษณะ 2 วัน 1 คืน

ช่วงเวลา	กิจกรรม
ก่อน 12.00	เจ้าของบ้านโฮมสเตย์เตรียมตัวต้อนรับนักท่องเที่ยว
12.00-13.30	นักท่องเที่ยวเดินทางมาถึง / รับประทานอาหารกลางวัน (อาหารพื้นเมือง)
13.30-16.00	เยี่ยมชมหมู่บ้าน ชมกลุ่มอาชีพเสริมต่างๆ เช่นกลุ่มแม่บ้านแปรรูปผลผลิต กลุ่มเครื่องเรือนไม้ไผ่ / ใช้บริการนวดแผนไทย
16.00-18.00	ประกอบอาหารเย็นร่วมกับชาวบ้าน / อาบน้ำ / เตรียมตัวสำหรับกิจกรรมกลางคืน
18.00-20.00	พิธีบายศรีสู่ขวัญ / รับประทานอาหารเย็น (อาหารพื้นเมือง) พร้อมดูการฟ้อนรำและการแสดงดนตรีพื้นเมือง
20.00-05.30	พักผ่อนตามอัธยาศัย
05.30-06.00	ทำบุญตักบาตร ณ วัดแม่กำปอง
06.00-8.00	เดินสำรวจเส้นทางธรรมชาติ ชมทะเลหมอก / เก็บเมี่ยงร่วมกับชาวบ้าน
8.00-9.00	รับประทานอาหารเช้า (ชา กาแฟ หรืออาหารพื้นเมือง)
9.00-11.00	ชมสวนสมุนไพร (มีมัคคุเทศก์ชุมชนให้ข้อมูล) / เตรียมตัวเดินทางกลับ

หมายเหตุ : เวลาและกิจกรรมสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความสะดวกของชาวบ้านและความประสงค์ของนักท่องเที่ยว

ที่มา : จากการสัมภาษณ์นางบุญศรี พวงมาลา ภรรยาผู้ใหญ่บ้านแม่กำปอง

จากตารางที่ 3.3 นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะเข้ามาแบบทัวร์ 2 วัน 1 คืน โดยเดินทางมาถึงหมู่บ้านก่อนเที่ยง และเดินทางกลับก่อนเที่ยงของอีกวันหนึ่ง หมู่บ้านแม่กำปองจัด โปรแกรมสำหรับนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้โดยในช่วงเวลาก่อนเที่ยง คริวเรือนที่ต้องรับรองนักท่องเที่ยวจะเตรียมตัวซื้ออาหารสด อาหารแห้ง หรือเก็บพืชผักมาเตรียมไว้สำหรับทำอาหารมื้อเที่ยง และจัดเตรียมทำความสะอาดห้องพักสำหรับนักท่องเที่ยวที่จะมาพักในบ้านโฮมสเตย์

หลังจากนักท่องเที่ยวเดินทางมาถึงและรับประทานอาหารกลางวัน มัคคุเทศก์ท้องถิ่นจะนำนักท่องเที่ยวเดินเยี่ยมชมหมู่บ้าน ท่องเที่ยวน้ำตกแม่กำปอง ชมและเลือกซื้อผลิตภัณฑ์จากกลุ่มอาชีพเสริมต่างๆ เช่นกลุ่มเครื่องเรือนไม้ไผ่ กลุ่มแม่บ้านแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร และรับบริการนวดแผนไทย หรืออบสมุนไพรในช่วงเวลา 13.30 น. ถึง 16.00 น.จากนั้นนักท่องเที่ยวจะร่วมประกอบอาหารพื้นเมืองกับชาวบ้านและอาบน้ำเพื่อเตรียมตัวสำหรับกิจกรรมกลางคืน โดยพิธี

บายศรีสู่ขวัญจะเริ่มขึ้นในเวลาประมาณ 18.00 น. ก่อนที่นักท่องเที่ยวจะรับประทานอาหารเช้าไปพร้อมกับชมการแสดงดนตรีพื้นเมือง และการฟ้อนรำ จากนั้นจึงพักผ่อนตามอัธยาศัย โดยนักท่องเที่ยวอาจจะพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนกับเจ้าของบ้านแล้วจึงเข้านอน ในกรณีที่เป็นนักท่องเที่ยวต่างชาติ ชาวบ้านจะพูดคุยผ่านล่ามที่เข้ามาอยู่กับนักท่องเที่ยวหรือใช้ภาษามือเพื่อสื่อสาร

วันรุ่งขึ้น นักท่องเที่ยวจะร่วมพิธีทำบุญตักบาตร ณ วัดแม่กำปองในช่วงเช้ามีคและเดินสำรวจเส้นทางธรรมชาติ ขึ้นสู่ยอดดอยม่อนล้าน เพื่อชมทะเลหมอกยามเช้า แล้วกลับมายังหมู่บ้านเพื่อชมการเก็บเมี่ยงและกาแฟของชาวบ้าน หากนักท่องเที่ยวต้องการร่วมกิจกรรมการเก็บเมี่ยงสามารถกลับไปที่สวนเมี่ยงได้หลังจากรับประทานอาหารเช้า ซึ่งอาจเป็นชา กาแฟ หรืออาหารแบบพื้นเมืองที่เจ้าของบ้านพักโฮมสเตย์จัดเตรียมไว้ให้ ช่วงเวลา 9.00 – 11.00 น. เป็นช่วงเวลาที่นักท่องเที่ยวจะได้เยี่ยมชมสวนสมุนไพรบ้านแม่กำปอง ทักทายชาวบ้านก่อนที่จะเดินทางกลับก่อนเวลา 12.00 น. ทั้งนี้ บ้านแม่กำปองมีการคิดอัตราค่าบริการการท่องเที่ยวแบบเหมาจ่าย ดังแสดงในตารางที่ 3.4

ตารางที่ 3.4 อัตราค่าบริการการท่องเที่ยวของหมู่บ้านแม่กำปองแบบเหมาจ่าย

กิจกรรม	อัตราค่าบริการท่องเที่ยว / จำนวนนักท่องเที่ยว (คน)								หมายเหตุ
	1	2	3	4	5	6	7	8	
ครึ่งวัน	1,800	1,000	900	700	600	550	500	500	-
หนึ่งวัน	2,000	2,000	1,200	1,000	800	600	570	540	รวมอบ สมุนไพร, สอนทำ อาหารไทย
2 วัน 1 คืน (รวม ค่ารถ)	4,280	3,300	2,170	1,900	1,800	1,650	1,540	1,300	รวมทำบุญ ตักบาตร,
2 วัน 1 คืน (ไม่รวม ค่ารถ)	2,300	2,200	1,500	1,400	1,360	1,300	1,240	1,025	บายศรี ดนตรี พื้นเมือง,
3 วัน	-	4,250	4,166	3,632	3,400	3,200	3,100	3,017	ฟ้อนรำ

จากตารางที่ 3.4 สำหรับนักท่องเที่ยวที่มาเป็นหมู่คณะ บ้านแม่กำปองสามารถคิดอัตราค่าบริการแบบเหมาจ่ายโดยแบ่งช่วงเวลาการเข้าชมหรือเข้าพักในหมู่บ้านเป็น 4 ลักษณะด้วยกัน ได้แก่รายการท่องเที่ยวครึ่งวัน หนึ่งวัน 2 วัน 1 คืน (รวมค่ารถ) 2 วัน 1 คืน (ไม่รวมค่ารถ) และ 3 วัน โดยกิจกรรมแบบครึ่งวันจะประกอบด้วยการเดินทางเยี่ยมชมหมู่บ้านและรับประทานอาหารพื้นเมือง และกิจกรรมแบบหนึ่งวันจะเพิ่มการอบสมุนไพรและการสอนทำอาหารไทย คิดอัตรา 2,000 บาท สำหรับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเพียงคนเดียว หากนักท่องเที่ยวเข้ามาจำนวน 8 คนจะคิดค่าบริการลดลงเหลือคนละ 540 บาท เช่นเดียวกับอัตราค่าบริการสำหรับนักท่องเที่ยวประเภท 2 วัน 1 คืน และ 3 วัน กล่าวคือ นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเพียงคนเดียวจะต้องเสียค่าบริการในอัตราที่สูงกว่านักท่องเที่ยวที่เข้ามาเป็นหมู่คณะ การท่องเที่ยวแบบค้างคืนจะมีกิจกรรมเพิ่มเติมจากประเภทหนึ่งวัน ซึ่งคิดค่าบริการรวมอยู่ในอัตราตามตารางที่ 3.3 แล้ว ได้แก่กิจกรรมการทำบุญตักบาตร บายศรีสู่ขวัญ ชมดนตรีพื้นเมือง และฟ้อนรำ

นอกจากนี้บ้านแม่กำปองยังให้บริการจัด โปรแกรมท่องเที่ยวในราคาเหมาจ่าย 2 วัน 1 คืน พร้อมอาหาร 3 มื้อและบริการนำทาง ราคา 1,000 บาทต่อคน และให้นักท่องเที่ยวเลือกใช้บริการกิจกรรมอื่นๆ ได้ตามความสนใจ เช่น พิธีบายศรีสู่ขวัญ การแสดงฟ้อนรำ การแสดงดนตรีพื้นเมือง บริการอบสมุนไพร และนวดแผนไทย โดยเพิ่มค่าบริการตามอัตราค่าธรรมเนียมที่ชุมชนกำหนด ผู้ที่สนใจสามารถติดต่อโดยตรงกับสหกรณ์การไฟฟ้าโครงการหลวงแม่กำปอง จำกัด องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ 50130 โทรศัพท์ 0-5322-9526

3) ข้อกำหนดสำหรับบริการการท่องเที่ยว :

คณะกรรมการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านแม่กำปองได้ตั้งข้อกำหนดของบ้านพักสำหรับโฮมสเตย์และข้อปฏิบัติสำหรับนักท่องเที่ยว ดังนี้

ข้อกำหนดสำหรับบ้านพักโฮมสเตย์ : บ้านที่ต้องการให้บริการนักท่องเที่ยวต้องแจ้งความจำนงกับคณะกรรมการการท่องเที่ยว จากนั้นคณะกรรมการการท่องเที่ยวจะสำรวจว่าเหมาะสมและมีศักยภาพมากพอที่จะต้อนรับนักท่องเที่ยวได้หรือไม่ โดยประเมินจากขนาดของบ้าน จำนวนสมาชิก จำนวนห้องพัก พื้นที่ใช้สอยสำหรับจัดกิจกรรม ความสะอาด เครื่องอำนวยความสะดวก และห้องน้ำที่เพียงพอ

ข้อปฏิบัติสำหรับนักท่องเที่ยว : นักท่องเที่ยวจะต้องแจ้งล่วงหน้าแก่คณะกรรมการฯ รับทราบ และจนกว่าจะได้รับการตอบรับก่อนเดินทางเข้าสู่หมู่บ้าน ทั้งนี้ จะต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านแม่กำปอง ดังนี้

- (1) กรอกใบสมัครตามแบบที่คณะกรรมการกำหนด และต้องชำระเงินค่าใช้จ่ายก่อนเข้าพัก
- (2) ในการเดินท่องเที่ยวในพื้นที่ป่าต้องใช้ผู้นำเที่ยวของหมู่บ้านเป็นมัคคุเทศก์ เพื่อเดินทางตามเส้นทางที่กำหนด
- (3) ตลอดเส้นทางท่องเที่ยวจะต้องไม่ทิ้งขยะโดยเด็ดขาด กรุณานำไปทิ้งตามจุดที่กำหนด
- (4) ไม่ส่งเสียงดัง ยิงปืน หรือล่าสัตว์ ซึ่งเป็นการรบกวนสัตว์ป่าและนักท่องเที่ยวอื่น
- (5) ไม่ก่อไฟก่อนได้รับอนุญาต และต้องดับสนิทเมื่อเสร็จภารกิจแล้ว
- (6) ต้องดับบุหรี่ให้สนิทก่อนทิ้ง และทิ้งตามจุดที่กำหนดไว้
- (7) ไม่อนุญาตให้ขีดเขียน ทำสัญลักษณ์อื่นใด ที่เป็นการทำลายธรรมชาติและสภาพแวดล้อม
- (8) ไม่อนุญาตให้นำของป่าออกจากพื้นที่
- (9) พ่อค้าแม่ค้าที่นำของมาจำหน่าย ต้องจ่ายค่าบำรุงสถานที่ วันละ 20 – 100 บาท และต้องจำหน่ายในพื้นที่ที่กำหนดให้ และต้องดูแลทำความสะอาดในพื้นที่จำหน่ายให้สะอาดตลอดเวลา
- (10) ไม่กระทำการอันใดที่ผิดจารีตประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นไทย
- (11) เมื่อจะเดินทางกลับ ต้องแจ้งให้เจ้าของพื้นที่ทราบ พร้อมรับการตรวจสอบ เพื่อมิให้นำทรัพยากรสิ่งอื่นใดออกจากพื้นที่ก่อนได้รับอนุญาต